

6D110200 – «Қоғамдық денсаулық сақтау» мамандығы бойынша
философия докторы (PhD) дәрежесін ізденуге ұсынылған

Тажибаева Карлыгаш Нартбаевнаның

**«Шымкент қаласында еңбек ету жасындағы тұрғындар арасында қатерлі
ісік ауруын ерте анықтаудың медициналық және ұйымдастырушылық
технологияларын жетілдіру» диссертациялық жұмысының**

АННОТАЦИЯСЫ

Зерттеудің өзектілігі: Қазақстан Республикасы тұрғындары арасында онкологиялық диагноз анықталғаннан кейін сол жылдың ішінде әрбір үшінші науқас қайтыс болуда. Ал онкологиялық ауруларға ең жиі ұшырайтын еңбек жасындағы тұрғындар. Елімізде Денсаулық сақтауды дамытудың 2016-2020 жылдар аралығындағы бағдарламаның іске асырылуы аясында медициналық-әлеуметтік маңызды ауруларға аса мән берілген. ДДСҰ сарапшылары қатерлі ісіктен туындаған аурушандық пен өлім көрсеткішінің деңгейі 2020 жылға дейін бүкіл елде екі есеге артатынын болжап отыр. Осы аурудан туындайтын сырқаттанушылық көрсеткішінің өсуі Қазақстан Республикасына да тән жағдай. Елімізде қатерлі ісік ауруынан орта есеппен алғанда жылда 17000 адам көз жұмады, оның 42%-ы еңбек жасындағы тұлғалар. Елімізде соңғы бес жылдың ішінде еңбек жасындағы тұрғындар арасында қатерлі ісіктермен ауыру оқиғалары жиі кездесуде. Осы дерттен аурушандық 2006 жылы 28573 оқиғаны құраса, ал олардың кездесуі 2016 жылы 36438 оқиғаға дейін өсті. Қатерлі ісіктен болған аурушандық науқастар арасында жыл сайын 5%-ға артуда. Қатерлі ісіктерден болған өлім көрсеткіші соңғы он жылда 2006 жылы 100 мың халыққа шаққанда 113,7 оқиғаны құраса, 2016 жылы 101,6 оқиғаны түзеді. Басқаша айтқанда, өлімнің деңгейі 11,9% төмендеді. Осыған қарамай өлім көрсеткіші осы күнге дейін дамыған мемлекеттердің көрсеткіштеріне жетпей отыр. Себебі онкологиялық патологияларды оның соңғы кезеңдерінде анықтау оқиғаларының басымдылығына байланысты өлім көрсеткіші іс жүзінде жоғары деңгейді көрсетіп тұр.

Осындай әлеуметтік-медициналық жағдайды алға қоя отырып, қатерлі ісік ауруларын, әсіресе еңбек ету жасындағы тұрғындар арасында ерте анықтау, алғашқы профилактиканы жетілдіру онкологиялық көмекті ұйымдастыруды жақсарту, жаңа тәсілдерін әзірлеп жүзеге асыру, осы зерттеудің өзектілігін, мақсаты мен қажеттілігін айқындады.

Зерттеу мақсаты:

Шымкент қаласының еңбекке қабілетті тұрғындары арасында қатерлі ісік ауруларын ерте анықтау үшін медициналық және ұйымдастырушылық технологиялардың әдістерін әзірлеу және жетілдіруді ғылыми негіздеу.

Зерттеу міндеттері:

1. 2006-2016 жылы Шымкент қаласының еңбек ету жасындағы тұрғындар арасында онкологиялық аурушандықты, өлім және мүгедектіктің динамикасын және даму бағытын зерттеу.

2. Онкологиялық скрининг тиімділігін, қатерлі ісік алды аурулары мен қатерлі ісікті бірінші сатысында анықталуын және осы деңгейде көрсетілетін мамандандырылған медициналық көмек сапасын бағалау.

3. Еңбекке қабілетті тұрғындар арасында онкологиялық патологиялардың бастапқы кезеңінде анықтауға жол бермейтін медициналық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық сипаттағы себептерін және ауруға әсер етуші негізгі факторларды анықтау.

4. Онкологиялық пациенттерге медициналық көмектің көрсетілу сапасы туралы диспансерлік контингенттің, бастапқы медициналық көмек көрсетілу ұйымдарының дәрігерлері мен емделуші пациенттердің пікірін зерделеу.

5. Онкопатологиялардың ерте даму кезеңін анықтауға бағытталған медициналық және ұйымдастырушылық технологияларын жетілдіру мен қатерлі ісіктің алғашқы сатысын анықтауға бағытталған әдістемелік тәсілдерді құрастыру.

Зерттеу әдістері:

Зерттеу мақсатына жету үшін аналитикалық көлденең (бірмезеттік) зерттеу жүргізілді. Зерттеу Оңтүстік Қазақстан облысы Шымкент қаласының емханаларына (№1, №2, №3, №4, №5, №6, №8, №9, №10, №11, №12 және орталық емхана мен аудан емханалары) тіркелген, облыстық онкологиялық диспансерде есепте тұратын 1669 науқастарға сауалнама жүргізілді. Сауалнама әлеуметтік-гигиеналық факторларды анықтау үшін және онкология саласынан көрсетілетін медициналық көмектің сапасын бағалау бағытына арналды. Сонымен қатар аймақтық және онколог дәрігерлердің (540) пікірі зерделенді. Облыстық онкологиялық диспансері мен қала емханаларының 2006-2016 жж. аралығындағы мұрағаттық құжаттарға ретроспективті талдау жүргізілді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы:

1. Алғаш рет 2006-2016 жылдар аралығында Шымкент қаласының еңбек ету жасындағы тұрғындары арасында онкологиялық аурудан туындаған аурушандықпен өлім-жітім көрсеткішінің жоғарылағаны анықталды.

2. Алғаш рет онкологиялық скрининг тиімділігін және қатерлі ісік алды және қатерлі ісік ауруларын ерте анықтау үшін бастапқы кезеңде анықтауға жол бермейтін медициналық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық сипаттағы себептері зерделенді.

3. Алғаш рет еңбекке қабілетті тұрғындар арасында басты қауіп-қатер туғызатын әлеуметтік-гигиеналық факторлар анықталды.

4. Алғаш рет онкологиялық науқастарға медициналық көмек көрсетілу сапасы туралы диспансерлік контингенттің, алғашқы медициналық-санитарлық көмек беру ұйымдарының дәрігерлері мен емделуші пациенттердің пікіріне сараптама жасалынды.

5. Онкопатологияларды ерте даму кезеңінен анықтауға бағытталған медициналық және ұйымдастырушылық технологияларды жетілдіру мен қатерлі ісікті ерте сатысында анықтау негізінде әдістемелік тәсілдер құрастырылды.

Зерттеудің тәжірибелік маңыздылығы:

Ғылыми негізделген тәжірибелік ұсыныстар, амбулаториялық-емханалық ұйымдардың жұмысында онкологиялық науқастарды ерте анықтауды жетілдіруге және диспансерлік бақылаудың сапасын арттыруға ықпалын тигізеді және 5 жылдан астам өміршеңдік көрсеткішін арттырады, науқастардың өлімін азайтуға алып келеді.

Қорғауға ұсынылатын негізгі тұжырымдар:

1. Оңтүстік Қазақстан облысы Шымкент қаласында 2006-2016 жылдар арасында онкологиялық патологиялардан болған аурушаңдық пен өлім көрсеткіші еңбекке қабілетті тұрғындар арасында жылдан жылға өсім беретіні анықталды.

2. Онкоскрининг сапасын бағалауда және жалпы зерттеу барысында қатерлі ісікке ең жиі алып келетін патологиялар анықталды.

3. Біздің зерттеу деректерімізге сүйене келе, ОҚО Шымкент қаласының тұрғындары арасында онкологиялық патологиялардың негізгі қауіп-қатер факторлары ретінде анамнезінде созылмалы аурулардың болуы, тұрғындардың күйзеліс жағдайына жиі түсуі, темекіні жиі қолдануы, тамақтану тәртібін сақтамауы анықталды.

3.1 Кешенді жүргізілген зерттеудің нәтижесі қатерлі ісік алды және қатерлі ісік аурулары мен әсер етуші қауіп-қатер факторлары туралы тұрғындардың хабардарлығының төмендігін көрсетті.

4. ОҚО Шымкент қаласында біріншілік медициналық-санитарлық көмек көрсетуші дәрігерлермен науқастар тарапынан онкологиялық көмек көрсету барысында туындалып жатқан негізгі кедергілер айқындалды.

5. Кешенді жүргізілген зерттеуде қатерлі және қатерлі ісік алды патологияларды ерте анықтау мақсатында скринингтік бағдарламаның сапасын жақсарту үшін заманауи алгоритімді қамтыған оқу құралы әзірленіп, тәжірибеге енгізіліп, қолдануға ұсынылды.

Ғылыми зерттеу нәтижелерін енгізу:

Диссертациялық ғылыми жұмыстың негізгі нәтижелері, ОҚО, Шымкент қаласының емханаларында, облыстық онкологиялық диспансерде қатерлі және қатерлі ісік алды патологияларын ерте кезеңінде анықтау және скринингтік бағдарламаны жақсарту үшін әзірленген оқу құралы тәжірибеде қолдану үшін ұсынылады.

Басылымдар:

Диссертациялық ғылыми жұмыстың негізгі нәтижелері 17 ғылыми мақалаларда жарық көрген, ҚР Білім және Ғылым Министрлігінің Білім және Ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған ғылыми басылымдарда – 7 мақала жарияланған. Scopus мәліметтер базасына кіретін халықаралық басылымдарда – 2 мақала жарияланған, отандық және шетелдік халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияларда – 7 мақала мен тезистер басылған, оның 4 шетелдік ғылыми конференцияларда жарияланған. Ғылыми жұмыстың нәтижесі бойынша 1 оқу құралы әзірленіп, мемлекеттік тілде жарыққа шығарылды.

АННОТАЦИЯ

диссертации **Тажигаевой Карлыгаш Нартбаевны** на тему
**«Совершенствование медико-организационной технологии раннего
выявления онкологических заболеваний трудоспособного населения
города Шымкент»** представленной на соискание ученой
степени доктора философии (PhD) по специальности
6D110200 – Общественное здравоохранение

Актуальность исследования: На первом году жизни с момента установления онкологического диагноза в Республике Казахстан умирает каждый третий пациент. Онкологическим заболеваниям часто подвержены лица трудоспособного возраста. В рамках указанной Государственной программы развития здравоохранения Республики Казахстан «Денсаулык» на 2016-2020 годы больше внимания уделяется медико-социальным заболеваниям. В рамках указанной программы рак является одним из важных медицинских и социальных проблем. Эксперты ВОЗ прогнозируют, что заболеваемость и смертность от злокачественных новообразований до 2020 года во всем мире увеличится в два раза. Аналогичная тенденция роста заболеваемости раком характерна и для Республики Казахстан. В Республике Казахстан ежегодно от рака умирает порядка 17000 человек, из которых 42% являются лицами трудоспособного возраста.

В течение последних пяти лет в стране среди лиц трудоспособного возраста часто встречаются заболевшие злокачественными новообразованиями: если в 2006 году было зарегистрировано 28573 заболевших, то к концу 2016 года их число возросло до 36438. Показатели смертности от злокачественных новообразований в стране за последние десять лет в расчете на 100 тыс. населения составили в 2006 году 113,7 событий, в 2016 году – 101,6 событий. Иначе говоря, смертность от онкологических заболеваний снизилась на 11,9%. Ежегодный прирост составляет 5%, несмотря на это, до настоящего времени показатели смертности в стране не достигают показателей смертности развитых стран. Причина в том, что в связи с преимущественным обнаружением онкологических патологий на поздних стадиях на самом деле показывает смертность высоким.

Исходя из такого социально-медицинского положения, необходимость разработки и внедрения новых подходов к усовершенствованию организации работы по своевременному выявлению онкозаболеваний среди лиц трудоспособного населения, первичной профилактики, улучшению онкологической помощи и повышению качества диспансерного наблюдения в современных социально-экономических и эпидемиологических условиях обозначили актуальность и цель настоящего исследования.

Цель исследования:

Совершенствование медицинских и организационных технологий раннего выявления злокачественных новообразований среди трудоспособного населения города Шымкента и научное обоснование методов разработки.

Задачи исследования:

1. Изучение уровней онкологической заболеваемости, смертности и инвалидности среди трудоспособного населения города Шымкента за период 2006-2016 гг.

2. Проанализировать результаты эффективности онкоскрининговой программы, выявление предраковых и раковых заболеваний на первой стадии и оценка оказания качества специализированной медицинской помощи на данном уровне.

3. Изучение медицинских, социальных и организационных причин, не дающих возможности раннего выявления раковых и предраковых заболеваний у людей трудоспособного возраста и основных факторов, воздействующих на заболевание.

4. Изучение мнений пациентов и врачей диспансера, организаций первичной медико-санитарной помощи по поводу оказания качественной медицинской помощи онкологическим больным.

5. Совершенствование технологии направленных на выявление раннего этапа развития онкопатологий медицинских и организационных методов и разработать методологических подходов направленных на выявление ранней стадии рака.

Методы исследования:

Для достижения поставленной цели проведено аналитическое поперечное (одномоментное) исследование. Был проведен анкетный опрос 1669 пациентов состоящих на диспансерном учете в областном онкологическом диспансере, а так же прикрепленных к поликлиникам г. Шымкента (№1, №2, №3, №4, №5, №6, №8, №9 №10, №11, №12 центральная поликлиника и районные поликлиники). Опросник был проведен для определения социальных и гигиенических факторов риска и оценки качества медицинской помощи, а так же изучены мнения участковых врачей и онкологов (540). Был проведен ретроспективный анализ архивных данных областного онкологического диспансера и поликлиник города Шымкент за период 2006-2016 гг.

Научная новизна исследования:

1. Впервые выявлен рост показателей онкологической смертности среди трудоспособного населения города Шымкента за период 2006-2016 гг.

2. Впервые изучены медицинские, социальные и организационные причины, влияющие на эффективность проведения скрининга по раннему выявлению раковых и предраковых заболеваний.

3. Впервые выявлены социально-гигиенические факторы, порождающие угрозу онкозаболевания среди трудоспособного населения.

4. Впервые изучены мнения пациентов и врачей диспансера, организаций первичной медико-санитарной помощи по поводу оказания качественной медицинской помощи онкологическим больным.

5. Разработаны технологии направленные на совершенствование медицинские и организационные мероприятия по раннему выявлению раковых и предраковых заболеваний и на основе раннего выявления онкозаболеваний составлена методологические подходы.

Практическая значимость исследования:

Научно обоснованные практические предложения окажут положительное влияние на совершенствование работы амбулаторно-лечебных организаций по раннему выявлению онкобольных, на повышение качества диспансерного наблюдения, на увеличение показателя 5-летней выживаемости, на снижение уровня смертности больных.

Положения, выносимые на защиту:

1. Выявлено увеличение из года в год по городу Шымкент Южно-Казахстанской области в период 2006-2016 годы показателей смертности и заболеваемости онкологическими патологиями среди лиц трудоспособного возраста.

2. При оценке качества онкоскрининга определили наиболее распространенных заболеваний, которые приводят к раку.

3. Опираясь на научные сведения нашего исследования, можно сказать, что основными факторами риска развития онкологической патологии в среди населения города Шымкент ЮКО стали хронические заболевания в анамнезе, частые состояния стресса, частые употребления табака, несоблюдение режима питания.

3.1 Проведённое комплексное изучение скрининговой программы по раннему выявлению раковых и предраковых заболеваний в ЮКО свидетельствует о низкой осведомленности и информированности населения о мерах профилактики и факторах риска развития рака.

4. В ЮКО городе Шымкент в ходе оказания онкологической помощи со стороны пациентов и врачей оказывающей первичной медико-санитарной помощи были выявлены основные препятствующие барьеры.

5. В целях раннего выявления предраковых и раковых заболеваний в проведенном комплексном исследовании для улучшения качества скрининговой программы разработано учебное пособие, содержащее современные алгоритмы и предложено к практическому внедрению.

Внедрение результатов исследования:

Основные результаты диссертационной работы, предложены для практического использования в виде учебного пособия в поликлиниках и областном онкологическом диспансере города Шымкент ЮКО, для раннего выявления предраковых и раковых патологий и для улучшения скрининговой программы.

Публикации:

Основные результаты диссертации опубликованы 17 научных работ, из них 7 статей опубликованы в научных журналах, входящих в список рекомендованных Комитетом по контролю в сфере науки образования и науки Республики Казахстан, 2 статьи опубликованы в международных изданиях, входящих в базу Scopus, 7 статей и тезисов изданы в международных научно-практических конференциях, в том числе 4 в зарубежных журналах, по результатам научной работы 1 учебник был разработан и опубликован на государственном языке.

ANNOTATION

Of the dissertation of **Tazhibayeva Karlygash Nartbayevna** for the degree of doctor of philosophy (PhD) in the specialty 6D110200 - Public health
«Improvement of the medical and organizational technology of early cancer detection of the working-age population of Shymkent city»

The relevance of research: Every third patient dies on the first year of life from the moment of establishing an oncological diagnosis in the Republic of Kazakhstan. People of working age often exposed to cancer. In regard with this circumstance, the State program of healthcare development of the Republic of Kazakhstan named "Densaulyk" for 2016-2019, which was developed and approved on January 15, 2016.

Within the framework of this program, cancer is one of the important medical and social problems. According to the World Health Organization (WHO), cardiovascular and oncological diseases together accounted for 71% of deaths. WHO experts predict that morbidity and mortality from malignant neoplasms until 2020 worldwide will increase by two times. A similar trend of cancer incidence is typical for the Republic of Kazakhstan.

In comparison with the general death rates of the population, the death rate from oncological diseases in the country ranks second place. In the Republic of Kazakhstan, about 17,000 people die of cancer each year, from which 42% are working age people.

During the last five years in the country, among the persons of working age often found people who fall ill with malignant neoplasms: if in 2006 28573 people were registered, then by the end of 2016 their number increased to 36438. The annual increase in the number of patients with malignant neoplasms is 5%. The death rate from malignant neoplasms in the country over the last ten years in 2006 was 113.7 events, in 2016 - 101.6 events per 100 thousand of the population. In other words, mortality from cancer decreased to 11.9%. Nevertheless, mortality rate in the country do not reach the mortality rate of developed countries, till this moment. The reason is that, in connection with the predominant detection of oncological pathologies on the late stages, in fact, mortality rates are high.

Proceeding from such a social and medical situation, the necessity of the development and implementation of new approaches, for improving the work management about early cancer detection among working age people, primary prevention, improving cancer care and improving the quality of dispensary observation in modern socioeconomic and epidemiological conditions have indicated the urgency and purpose of this study.

Purpose of the research:

Improvement of medical and organizational technologies of the early detection of malignant neoplasms among the working-age population of Shymkent city and the scientific substantiation of development methods.

Objectives of the research:

1. The levels of cancer morbidity, mortality and disability research among the working-age population of Shymkent city for the period 2006-2016.
2. Analysis of the effectiveness of the oncoscreening program, the detection of precancerous and cancerous diseases at the first stage, and evaluation of the quality of specialized medical care at this level.
3. Medical, social and organizational reasons research, that do not allow early detection of cancer and precancerous diseases in people of working age and the main factors affecting the disease.
4. Patients and doctors opinions of the dispensary research, primary health care management regarding the provision quality medical care to oncological patients.
5. Improvement the medical and organizational methods aimed at revealing the early stage of oncology development and the development of a methodology for the effective implementation of the oncological screening program.

Methods of research:

To achieve this goal, an analytical, one-stage (horizontal) study of 1669 patients consisting of dispensary records in the regional oncology dispensary and patients attached to polyclinics in Shymkent city (№1, №2, №3, №4, №5, №6, №8, №9, №10, №11, №12, the central polyclinic and district polyclinics). Their questionnaire was conducted to identify social and hygienic factors and assess the quality of medical care provided in the field of oncology. The opinions of regional doctors and oncologists (540) were studied to identify obstacles in the organization of medical care. A retrospective analysis of archival data of the regional oncological dispensary and polyclinics of Shymkent city for the period 2006-2016 was conducted.

Scientific novelty of the research:

1. For the first time, was revealed a growth of cancer mortality indicators among the working-age population of Shymkent city for the period 2006-2016
2. For the first time medical, social and organizational factors, which affect to the effectiveness of early detection of cancer and precancerous diseases screening researched.
3. For the first time social and hygienic factors revealed, that give rise the threat of cancers among the working-age population.
4. For the first time the patients and doctors opinions of the dispensary, organizations of primary health care concerning the provision of quality medical care to oncological patients studied.
5. Medical and organizational measures about the early detection of cancer and precancerous diseases improved, and a methodology based on detection of oncological diseases at early stages developed.

Practical significance of the study:

The scientifically grounded practical proposals will have a positive impact on improving the work of outpatient and medical organizations in the early detection of cancer patients, improving the quality of dispensary observation, increasing the 5-year survival rate, reducing the death rate of patients.

Points, carried out for defense:

1. Among persons of working age was revealed an increase of the mortality and morbidity rates of oncological pathologies in the period 2006-2016 in the Shymkent city of South-Kazakhstan region.

2. When assessing the quality of oncoscreening, it was revealed that such precancerous diseases

3. Based on the scientific information of our study, we can say that the main risk factors for the development of oncological pathology among the population of the city of Shymkent South-Kazakhstan region are chronic diseases in history, frequent stress conditions, frequent use of tobacco, non-compliance with diet.

3.1 A comprehensive study of the screening program for the early detection of cancer and precancerous diseases in South Kazakhstan region proves low awareness of the population about preventive measures and risk factors for cancer.

4. During the provision of cancer care in Shymkent city by the doctors of Primary healthcare system, the following obstacles identified: a low level of doctors' knowledge in the field of oncology, the failure to timely register for precancerous diseases, and their untimely treatment.

5. For the purpose of early diagnosis of precancerous and cancerous diseases in the complex study carried out to improve the quality of the screening program, it was proposed to introduce the developed textbook containing modern algorithms to practical implementation.

Introduction of research results:

The main results of the dissertation proposed for practical use in the form of a training manual in polyclinics and the regional oncological dispensary of Shymkent city of South-Kazakhstan region, for the early detection of precancerous and cancer pathologies and for improving the screening program.

Publications

The main results of the dissertation are published in 17 scientific articles. 7 articles were published in scientific journals on the list recommended by the Committee for Control in the Science of Education and Science (CCSA) of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, 2 articles were published in international publications that are part of the Scopus database, 7 articles and abstracts were published in international journals, national and international scientific and practical conferences including 4 in foreign journals, according to the results of scientific work published 1 training manual in the state language.